

Aktualna družbena vprašanja

O ženskem vprašanju in ženskem gibanju v svetu in pri nas

(Ob petdeseti obletnici »mednarodnega ženskega dne«.)

»Socializmu pripada prihodnost — to se pravi, predvsem delavcu in ženski«.
— S to napovedjo, je Avgust Bebel zaključil svojo znamenito knjigo »Ženska in socializem«. Tedaj pa, ko je knjiga nastala, je bilo po njegovih besedah ženski in delavcu skupno to, da sta bila oba zatirana. Zakaj zasebna lastnina proizvajalnih sredstev, ki je razdelila človeštvo v dva razreda — v gospodarje in sužnje, izkoriščevalce in izkoriščane — je povezala usodo žensk z usodo sužnjev, tlačanov, delavcev. Prvo razredno zatiranje je sovpadlo z zatiranjem ženskega spola po moškem spolu, tako da je stopila ženska v razredno družbo in v zapisano zgodovino kot dvojna sužnja — moževa in gospodarjeva.

Davno nekoč, preden je razpadla prastara skupna zemljiška lastnina, pa sta si bila ženska in moški enakopravna, ženska je bila moškemu enakovredna, kot mati novih pokolenj celo mnogo bolj upoštevana in spoštovana.

Potem pa so jo v imenu zasebne lastnine zaprli med štiri stene domače hiše, jo odtrgali od družbenega proizvajalnega dela ter jo napravili samo za roditeljico otrok in domačo deklo. Ponižali so jo in ji vzeli možnost razvoja. Stoletja suženjstva so ji vcepljala suženjske lastnosti, toda kadar se je dvignil v družbi vihar, je kljub temu vedno začutila v sebi enakovrednega in za družbeno dogajanje soodgovornega človeka.

V veliki francoski revoluciji so bile ženske avantgarda revolucije. Toda kakor proletariata tako se je francosko meščanstvo otrslo tudi žensk, brž ko je doseglo svoje politične namene. Bile so mu samo sredstvo, samo objekt, ne pa tudi subjekt, ne ljudje z lastnimi težavami in terjatvami. In tako je bilo veliko obetajoče geslo francoske revolucije — »svoboda, enakost, bratstvo« — poslej kot v zasmeh vsem tistim, ki jih je kapitalizem rodil — delavstvu, in tistim, ki jih je spet potegnil v družbeno proizvodilno delo — ženskam.

Kapitalizem je iskal ceneno delovno silo, to pa so bile poleg otrok posebno ženske, manj vredna, manj cenjena, zato lahko tudi slabše plačana bitja. To je bil bridek kruh, toda vendarle je bila to pot h gospodarski osamosvojitvi in s tem pot k enakopravnosti, k svobodi. »Industrija uničuje gospodarsko odvisnost ženske od družine in moža. V tuji tovarni se ženska izenačuje z moškim, to je enakost proletarcev,« beremo pri Leninu.

Vsi veliki ljudje, ki so si želeli, da bi ne bilo več ne izkoriščevalcev in ne izkoriščanja, so se zavedali, da tega ne more biti brez pravičnih in enakopravnih odnosov med spoloma, brez enakega odnosa družbe do obeh spolov. »V vsaki družbi je ženska svoboda merilo splošne svobode«, pravi utopistični socialist Charles Fourier. Toda utopistični socialisti še niso vedeli, kako rešiti žensko vprašanje, ker še niso dognali, kako rešiti družbeno vprašanje.

Šele znanstvena socialistična Marx in Engels sta v zakonih družbenega razvoja odkrila usodno povezanost zatiranja in zatiranih — delavstva, malih narodov, žensk — z zasebno lastnino proizvajalnih sredstev in s tem odkrila rešitev tudi ženskemu vprašanju — v skupnem boju vseh zaslužjenih zoper izkoriščevalce, v boju za nov družbeni red, za socializem.

Avgust Bebel je to takole povedal:

»Ne gre torej samo za to, da bi uresničili enakopravnost ženske z moškim v okviru sedanjega državnega in družbenega reda, kar je namen meščanskega ženskega gibanja, ampak preko tega za to, da odpravimo vse, kar spravlja človeka v odvisnost od človeka, torej tudi spol od spola. Ta rešitev ženskega vprašanja sovpada z rešitvijo družbenega vprašanja. Zato mora vsakdo, ki si prizadeva rešiti žensko vprašanje v celoti, hoditi skupaj s tistimi, ki so napisali na svoj prapor rešitev družbenega vprašanja kot kulturnega vprašanja za vse človeštvo, to so socialisti.«

Tudi pri nas so se socialisti prvi zavzemali za osvoboditev žensk. Pri Srbih sta pisala o tem vprašanju Svetozar Marković in Dimitrije Tucović, pri nas pa je že naš prvi socialist Matija Kunc skušal v delavsko izobraževalno društvo pritegniti tudi ženske. Našim meščanom in malomeščanom pa se je zdelo to seveda smešno. V boju zoper potujčevalna prizadevanja tujih kapitalistov jim je bila pomoč njih žena in hčera dobrodošla. Zavedali so se, kako važno je, pritegniti tudi ženske v narodne kroge, in so zato izpodbujajoče pozdravljali njih prve nastope v javnosti — pesnice in pisateljice, pevke in igralko na čitalniških odrih. Ko pa je začela gospodarska nuja tirati ne samo delavske žene in hčere, ampak tudi malomeščanske in celo meščanske iz domače hiše v svet za kruhom, za gospodarsko osamosvojitvijo in ko so zato začele terjati vstop v razne šole in poklice, so jim kot drugod tudi pri nas začrtali mejo: do tod in nič dalje. Približno tedaj, ko se je v Ljubljani ustanovilo delavsko izobraževalno društvo — leta 1870 — je Stritar v »Gospodu Mirodolskem« zapisal: »... uradnice, nižje seveda, učiteljice, samo ne v latinskih in visokih šolah... zakaj ženskam ne pristoji javnost«.

V tistih časih so samo delavske, socialnodemokratske stranke sprejemale v svoj program boj za popolno enakopravnost žensk. Na ustanovnem kongresu II. internacionale — leta 1889 v Parizu — so sprejele izjavo, da morajo delavci šteti delavke za enakopravne soborke in se bojevati za to, da se geslo »enaka mezda za enako delo« uresniči tudi za delavke.

To pa je bistvena zahteva delavskega ženskega gibanja, ker je glavni pogoj resnične ženske osvoboditve. Zakaj kakor vsaka enakopravnost — razreda, naroda, plemena, posameznika — je tudi ženska enakopravnost odvisna predvsem od gospodarske neodvisnosti. Gospodarska neodvisnost pa se nujno povezuje s politično enakopravnostjo.

Februarja 1910. leta so socialistke v Združenih državah Amerike priredile »socialistični ženski dan« in na njem terjale žensko enakopravnost. Po tem vzgledu je Klara Zetkin, sekretarka socialističnega Mednarodnega ženskega sekretariata, ustanovljenega leta 1907 na prvi mednarodni socialistični ženski konferenci v Stuttgartu, skupaj s svojo sodelavko Käthe Duncker in še nekaterimi drugimi predlagala drugi mednarodni konferenci socialistk — 27. avgusta 1910 v Kjöbenhavnu na Danskem — da naj prirede odslej socialistke vseh dežela vsako leto — v dogovoru s svojimi razredno zavednimi političnimi in sindikalnimi organizacijami — poseben ženski dan z zahtevo po ženski volilni pravici, prikazani v zvezi s celotnim ženskim vprašanjem, kakor ga razumejo socialisti, torej v znamenju skupnega boja vsega razredno zavednega proletariata proti kapitalističnim izkoriščevalcem in imperialističnim vojnim hujskačem, v znamenju skupnega boja za socializem in hkrati s tem za žensko enakopravnost.

Ta »mednarodni ženski dan« naj bi v bojne vrste proletariata privedel vse ženske, tudi tiste iz meščanskega ženskega gibanja, ki hočejo resnično enakopravnost in resnično svobodo.

Že naslednje leto — 1911 — so praznovali »socialistični ženski dan«, kakor so ga tedaj imenovali, v petih državah: v Avstriji, Nemčiji, Švici, na Danskem in v Združenih državah Amerike.

Toda Druga internacionala, mednarodna zveza delavskih strank, je kakor v drugih družbenih vprašanjih odpovedala tudi v ženskem vprašanju. Še pred prvo svetovno vojsko je tudi v tem vprašanju prešla na buržoazne pozicije in socialnodemokratske stranke so začele mednarodni ženski dan povečini zane-marjati, samo da bi mu odbile revolucionarno ost. Odrekale so se celo zahtevi po enakem plačilu za enako delo.

Tudi v programu slovenske socialnodemokratske stranke in tudi v »Ženskem listu«, glasilu »slovenskega socialističnega ženstva«, ki ga je leta 1913 izšlo šest števil, ne najdemo te zahteve. Ruske delavke — toda rusko socialnodemo-kratsko stranko je vodil Lenin — pa so prav osmega marca leta 1917 po petro-grajskih ulicah terjale mir in kruh in prižgale s tem prvo baklo velike ruske revolucije.

Stranke so odpovedale, ljudstvo pa je ostalo revolucionarno. Tudi pri nas! Zlasti ga je razgibala oktobrska revolucija — vojaštvo se je upiralo, ženske so demonstrirale — za kruh in mir, prirejale shode za mir in volilno pravico in na njih pozdravljale revolucionarni ruski proletariat. Kasneje, ko je grozilo, da bodo Slovenci, namesto da bi končno dobili »zedinjeno Slovenijo«, še bolj raz-kosani, so nastopale tudi proti londonski pogodbi.

Toda obrisi nove države niso grozili samo slovenskemu narodu, temveč so dajali slutiti, da bo ljudstvo prevarano in da bodo z njim prevarane tudi ženske.

Zato je »socialistično ženstvo« na shodih in v časopisju odločno protestiralo proti nameri vlade, da jih z novim volilnim zakonom oslepari za volilno pravico.

Revolucionarno izročilo, ki so se mu bile socialnodemokratske stranke po-večini odrekle, je tudi pri nas prevzela nova, komunistična stranka — »Sociali-stična delavska stranka Jugoslavije (komunistov)«, ki se je na svojem drugem kongresu preimenovala v »Komunistično partijo Jugoslavije«. Ustanovni kongres — leta 1919 v Beogradu — je sprejel med drugim tudi »Statut socialistk (komu-nistk)«. Pričele so se priprave za »ženske komunistične organizacije«, ki jih je v Sloveniji vodila Tončka Čečeva.

Ko pa je z zloglasno »Obznano«, razglasom, ki je z njim vlada konec leta 1920 prepovedala delovanje komunistične stranke, morala stranka v ilegalo, se seveda ženske komunistične organizacije niso mogle ustanavljati. V ilegalo je moral tedaj tudi pravi, revolucionarni osmi marec — ostale pa so njegove zahteve, zakaj v novi državi, v kraljevini SHS (Srbov, Hrvatov in Slovencev), so ostale ženske manjvredne državljanke. V ustavi iz leta 1921 kakor v kasnejši iz leta 1931 je bilo zapisano: »Zakon odloči o ženski volilni pravici«. Tega zakona pa v stari Jugoslaviji nismo dočakali. Nasprotno, pretila je nevarnost, da se srbski zakoni, ki so bili glede žensk še mnogo bolj nazadnjaški kakor avstrijski, prenesejo na vso državo.

Zato se je boj nadaljeval — legalno in ilegalno, manj in bolj revolucionarno. V Sloveniji so socialni demokrati ustanovili Zvezo delavskih žena in deklet, kjer se je bil boj med socialnimi demokratkami in komunistkami, dokler ni no-

vembra 1935. leta oblast Zveze razpustila, ker je čisto upravičeno domnevala, da je v zvezi z ilegalno-komunistično stranko.

Ženske so stavkale — same — kakor prvič že leta 1871 v Ljubljani, potem 1876, 1905, 1910 v Trbovljah, 1890 v Gorici, 1933 spet v Trbovljah, na Jesenicah, v Kranju, Mariboru, Hrastniku, Zagorju . . . in drugod v državi — ali pa skupaj s svojimi moškimi tovariši. Prirejale so shode in zborovanja — za volilno pravico, za pravičnejšo socialno ureditev, za svetovni mir, proti draginji, zoper srbski zakon o dedovanju, zoper finančni zakon, ki so se po njem mogle učiteljice poročati samo z učitelji, proti redukciji žensk v javnih službah, proti zapostavljanju žensk v šolah in službah, za »enako plačilo za enako delo«, proti uredbi, ki je zmanjševala draginjske doklade poročenim javnim nameščenkam, proti grozeči vojni nevarnosti in fašizmu in spet za volilno pravico, za mir, za demokracijo, za naslonitev na Sovjetsko zvezo. Prirejale so akcije za zapor-nike, za pomoč španskim borcem, zoper strahotni režim v »glavnjači«.

Zlasti po letu 1939 pa se je vse delo in prizadevanje žensk v Sloveniji — razen klerikalnih seveda — strnilo v narodnoobrambne akcije. Narodno-obramben značaj so imeli povečini tudi tabori »Društva dom visokošolk«, ki ga je univerzitetni senat novembra 1940. leta — zaradi komunističnega delovanja njegovih članic razpustil.

Samo v vrstah ilegalne komunistične stranke so bile tedaj ženske pri nas moškim enakopravne. Samo komunistična stranka je njihove težave in zahteve napravila za svoje težave in zahteve. Zlasti v zadnjem desetletju pred drugo vojsko si je prizadevala jim čimbolj pomagati in jih čimveč pritegniti v svoje borbene vrste. Tako je imel ilegalni »Rdeči prapor«, ki je izhajal v letih 1932–1934, prilogo »Proletarka«, pri pokrajinskih komitejih so se ustanovljale posebne ženske komisije, leta 1934 je CK KPJ poslal svojim pokrajinskim organizacijam posebno pismo o ženskem vprašanju, V. državna konferenca KPJ leta 1940 je razpravljala tudi o delu med ženskami in CK KPS je za osmi marec 1941. leta izdal poseben letak . . .

Komunistična partija je dajala pobudo tudi za legalne ženske liste — za »Ženo danas« v Beogradu, »Ženski svijet« v Zagrebu, »Našo ženo« v Ljubljani.

Enakopravne pa so bile ženske tudi takrat, ko so jih zaradi njih revolucionarnega delovanja, zato, ker so si drznile dotakniti se obstoječega gospodarskega in političnega reda, zapirali v ječe in taborišča. O tem nam mimo drugega še danes priča knjižica »70 dni v Glavnjači«, ki jo je napisala Marija Žumrova.

Leto 1941 je našlo Komunistično partijo Jugoslavije pripravljeno, našlo je pripravljene naše narode, naše ljudstvo in naše — ženske.

In mednarodni ženski dan odslej ni bil več samo simbol politične aktivizacije, postal je simbol prave, oborožene mobilizacije!

Od prvega do zadnjega dne narodnoosvobodilne vojske je — po besedah Borisa Kidriča — zgodovina pisala, da narodne in ljudske osvoboditve ne pri-naša samo puška borcev, ampak prav tako popolnoma enakovredno, enako-pravno delo naših žensk — mladih in starih, delavk, kmetic, izobraženk.

»Ponosen sem na to, da sem na čelu armade, ki je v njej velikansko število žensk. Lahko rečem, da so ženske v tem boju po svojem junaštvu in po vztrajnosti bile in so prve. In našim narodom je v čast, da imajo take hčere,« je rekel Tito decembra 1942 v Bosanskem Petrovcu na prvi državni konferenci Antifašistične fronte žena Jugoslavije. In še je rekel: »Ženske Jugoslavije, ki

so v tem boju s tako požrtvovalnostjo toliko prispevale, ki stoje tako vztrajno v prvih vrstah narodnoosvobodilnega boja, imajo pravico, da danes, tukaj, enkrat za vselej ugotovijo: **Ta boj mora prinesiti sadov tudi jugoslovanskim ženskam. Nihče jim ne bo mogel nikoli več iztrgati iz rok teh krvavih sadov!**«

Zares — ko je šlo za usodo naših narodov, je šlo za usodo naših žensk, in ko je šlo za usodo naših žensk, je šlo za usodo naših narodov. V boju zoper okupatorje in domače izdajalce so se reševala vprašanja, ki jih je delavstvu, malim narodom, ženskam nalagal in nakazoval čas. Zato se je tedaj reševalo tudi vprašanje ženske enakopravnosti in državljanske enakovrednosti, zakaj ljudske oblasti ne more biti brez enakopravnega sodelovanja žensk.

Zato danes, kot ugotavlja program ZKJ, pri nas vprašanje ženske enakopravnosti ni več politično vprašanje niti ne vprašanje pravnega položaja žensk v družbi, temveč v glavnem vprašanje gospodarske nerazvitosti, primitivizma, religioznih pojmovanj in drugih nazadnjaških predsodkov.

To pa je naš boj v miru — boj za temeljito preobrazbo družbene tehnike in družbenih navad, kakor bi rekel Lenin. Boj zoper vse, kar zavira nemoteni razvoj socialističnega gospodarstva in socialistične miselnosti, zakaj — ko gre za socializem, gre za ženske, in ko gre za ženske, gre za socializem.

To pa je hkrati boj, ki nas povezuje z vsemi naprednimi silami sveta — v tem znamenju vse od leta 1910, pred natanko petdesetimi leti, ko so zastopnice socialistk iz 17 držav sklenile, da naj se odslej vsako leto priredi poseben **socialistični ženski dan, mednarodni ženski dan.**

Erna Muser

Prva svetovna vojsla večine vodstev tedanjih s rodno zvezo — Drugo int menila v »smrdeče truple zavedne delovne množic preprečila, da bi se mora prav tako veliko in bole raznih strank, ki so vs razreda in tudi v tej hu. lucionarnim načelom znanstvenega socializma.

nizem in oportunistem strank, njihovo medna- ze Luxemburg — spre- azočaranje za razredno da bo Internacionala svojih izkoriščevalcev, osameznike v vodstvih i za zmago delavskega neomajno zvesti revo-

Med temi se zlasti odlikujeta dve ženski — Klara Zetkin in Roza Luxemburg.

Klara Zetkin je bila Nemka. Rodila se je leta 1857 v vasi Wiederau na Saškem v družini učitelja Eisnerja. Tudi sama se je izšolala za učiteljico, vendar se je odločila za drugo pot — za pot politične delavke. Pri nas pove- zujemo vsa léta po vojski njeno ime predvsem z nastankom mednarodnega ženskega dne leta 1910, toda njeno politično delovanje se je začelo mnogo prej, saj se je udeležila že ustanovnega zborovanja Druge internacionale leta 1889 v Parizu. Na tem zborovanju je tudi govorila, in sicer o ženskem vprašanju, kakor ga razumejo socialisti, to se pravi, o ženskem vprašanju kot delu velikega